

Niezbędnik Dobrego Nauczyciela

Redakcja: prof. dr hab. Anna I. Brzezińska

Seria 18 KSIĄŻECZEK opisuje 6 etapów rozwoju człowieka – od wczesnego dzieciństwa po późną fazę okresu dorastania. Każdy etap życia dziecka i nastolatka opisany jest z trzech perspektyw.

Rozwój

Opieka i wychowanie

Edukacja

wiek dziecka w latach

0-2/3

przedstawia najważniejsze zmiany i osiągnięcia rozwojowe w obszarze fizycznym, emocjonalnym, intelektualnym i społeczno-moralnym; pokazuje, jaką rolę w rozwoju odgrywają kontakty społeczne z dorosłymi, a jaką kontakty z rówieśnikami

W pierwszych trzech latach życia kluczowym czynnikiem rozwoju dziecka jest jakość jego relacji z rodzicami / opiekunami. Jest ona punktem wyjścia dla kształtowania się wzorców poznawczo – emocjonalnych, które stanowią podstawę dla rozwoju kompetencji osobistych i w znacznej mierze wpływają na poziom realizacji zadań rozwojowych nie tylko w dzieciństwie.

omawia cele opieki i wychowania i wskazuje kierunek, w jakim powinno podążać wychowanie, aby jak najlepiej wspierać dziecko w rozwoju i jednocześnie umożliwiać mu efektywną adaptację w środowisku jego życia

Dobra opieka nad małym dzieckiem wyrasta z trafnego rozpoznawania jego potrzeb. Jeśli potrzeby są zaspokajane kontakt z opiekunem jest dla dziecka źródłem doświadczeń, dzięki którym zyskuje poczucie akceptacji i bezpieczeństwa, potrafi ufać innym i sobie oraz budować bliskie relacje z innymi ludźmi. Jednocześnie dziecko pozostaje osobą autonomiczną i staje się coraz bardziej odważne i samodzielne.

wskazuje formy edukacji dostosowane do możliwości uczniów w kolejnych etapach rozwoju, a jednocześnie stawiające przed wyzwaniem i zachęcające do ich podejmowania, czyli poszerzające sferę ich aktualnego i najbliższego rozwoju

Małe dzieci poznają świat za pomocą zmysłów i ruchu, szybko dominujące stają się wzrok i słuch. Zdobywanie wiedzy o sobie i swoim ciele oraz otoczeniu jest głównie efektem samodzielnej eksploracji. Dostępność, bogactwo i różnorodność otoczenia dają możliwość rozwijania umiejętności w zakresie manipulacji i lokomocji, a w efekcie nabywania coraz bardziej złożonych kompetencji poznawczych i społecznych.

2/3-5/6

Dziecko „otwiera się ku światu” - w sensie eksplozji zainteresowania nim, jak i stawiania się istotą uspołecznioną, coraz bardziej świadomą siebie i swoich działań oraz obecności innych. Uczy poruszać się między światem realnym a światem fantazji i zabawy, własnymi pragnieniami a potrzebami innych ludzi, własną wizją świata a sposobem myślenia innych ludzi.

Dziecko jest gotowe do podejmowania nowych działań, ale ma problem z rozgraniczaniem świata fantazji i rzeczywistego, z planowaniem działania i doprowadzaniem go do końca. Pomagają w tym zadania stawiane przez dorosłych oraz pomoc w ich spełnianiu. Dorosły musi jednak coraz bardziej wycofywać się z bezpośredniej pomocy. Samodzielność to podstawa rodzącej się u dziecka inicjatywy.

Dziecko w wieku przedszkolnym poznaje świat coraz bardziej systematycznie. Zadaje pytania, podejmuje próby sprawdzania, co i jak działa. Staje się gotowe do uczenia się pod kierunkiem innej osoby. Nadal nie potrafi samodzielnie planować działań ani organizować warunków ich realizacji. Dlatego zabawa jest nadal główną formą uczenia się wytrwałości i współpracy, osadza bowiem myślenie dziecka w realnej sytuacji.

5/6-8/9

Nabyte wcześniej ufność, poczucie autonomii i gotowość oraz chęć podejmowania nowych wyzwań, w połączeniu z rosnącą samodzielnością i potrzebą aktywności sprawiają, że dziecko jest gotowe do uczenia się pod kierunkiem nauczyciela w środowisku pozadomowym. Poszukuje nowych obszarów działania i czerpie radość nie tylko z podejmowanych inicjatyw, ale i z osiągnięcia celu.

Najważniejszym zadaniem dorosłych – rodziców i wychowawców - jest stopniowe wprowadzanie dziecka w świat racjonalnych działań. Dzieje się to przez coraz szersze dzielenie się z nim własnym bogatym doświadczeniem, przede wszystkim w planowaniu działań i organizowaniu warunków ich realizacji oraz towarzyszenie dziecku w przeżywaniu sukcesów i wspieranie w doświadczaniu porażek.

Edukacja dziecka w wieku wczesnoszkolnym to stopniowe przechodzenie od nauki okazjonalnej do świadomego uczenia się. Może odbywać się tylko wtedy, gdy środowisko edukacyjne budzi ciekawość dziecka, motywuje do wysiłku, umożliwia samodzielne określanie, podejmowanie i rozwiązywanie problemów oraz stawia zadania, których rozwiązanie wymaga wysiłku intelektualnego i współpracy z innymi.

8/9-11/12

Środkowa część wieku szkolnego to jednocześnie ostatni okres dzieciństwa. To czas istotny z perspektywy kształtowania przekonania o własnej skuteczności w działaniu i myśleniu, ale również w relacjach z innymi. Korzystanie z sukcesem i przy uznaniu otoczenia z opanowanych nowych umiejętności tworzy podstawę dla rozwoju poczucia kompetencji.

Odnalezienie miejsca w grupie rówieśniczej i poczucie bycia akceptowanym pozwala dziecku budować pozytywny wizerunek siebie w oczach swoich i innych. Wsparcie rodziców i innych dorosłych, którzy uznają pojawiającą się autonomię myślenia i działania dziecka, a jednocześnie zapewniają mu poczucie bezpieczeństwa jest kluczowe dla jego prawidłowego rozwoju.

Istota edukacji szkolnej to tworzenie warunków do tego, by uczeń stopniowo przechodził od uczenia się pod kierunkiem nauczyciela do uczenia się samodzielnego. Do aktywnego uczestniczenia w procesie stawiania się coraz bardziej samodzielnym niezbędne są różne strategie uczenia się. Sprzyja temu praca w zespole. Współpraca pozwala rozwijać poczucie kompetencji, sprawstwa oraz odpowiedzialności.

11/12-14/15

Wczesne dorastanie to zmaganie się z niestabilnością psychiki i odnajdywanie sposobu, często przez bunt, na bycie kimś wyrazistym. Ważna jest akceptacja zmieniającego się ciała i odnalezienie się w grupie rówieśników. Nastolatek potrzebuje, choć nie zawsze zdaje sobie z tego sprawę, wsparcia od dorosłych przez wskazanie wyraźnych granic i rozumienie jego młodzieńczego negatywizmu.

Definitywny koniec okresu dzieciństwa to przedpole dla rodzącej się dojrzałości. Nastolatek podejmuje próby sprawdzenia się w nowych rolach. Potrzebuje wsparcia dorosłych gotowych stawić czoła jego wybuchom gniewu, obrażaniu się, bezkrytycznemu zauroczeniu i brakowi dystansu do własnych decyzji. Wzmacnia się autonomia w stosunku do rodziców, ugruntowuje tożsamość grupowa.

W gimnazjum nauczyciel staje się przewodnikiem po świecie wiedzy i doradcą. Uczeń zaś staje się badaczem coraz bardziej świadomym tego, co, jak i w jakim celu bada. Zdobywa doświadczenia w zakresie wytwarzania pomysłów, poszukiwania, selekcji i przetwarzania informacji. Nauczanie w gimnazjum daje fundament pod cały dalszy proces uczenia się, rozwijanie pasji i zainteresowań oraz wybór drogi życiowej.

14/15-19/20

Nastolatki stawiają pierwsze kroki w świecie dorosłych, podejmują nowe role i zadania, w zgodzie z oczekiwaniami społecznymi. Pomyślny przebieg tego procesu wymaga dojrzałości psychicznej i społecznej oraz pomocy i opieki ze strony rodziców jako partnerów w tych próbach. Kluczowe jest mądre asystowanie młodemu człowiekowi w budowaniu wizji przyszłości i pomoc w początkach jej realizowania.

W późnej fazie dorastania następuje przejście od tożsamości grupowej do indywidualnej. Młodzież przygotowuje się do pełnienia nowych ról społecznych, tworzy projekt własnego życia. Ważną rolę nadal odgrywają relacje z dorosłymi oraz rówieśnikami. Tworzą oni przestrzeń dla dorastania, modyfikując swoje dotychczasowe role i zadania stosownie do potrzeb rozwojowych tego etapu życia.

Pod koniec dorastania wyzwaniem jest zaplanowanie własnej ścieżki rozwoju i przygotowanie się do podjęcia nowych ról społecznych, także do dalszego kształcenia. Dokonywane wybory to efekt aspiracji i zainteresowań, indywidualnych preferencji i nacisków otoczenia. Zadaniem nauczyciela jest wsparcie w odkryciu nowych pól zainteresowań i zdolności oraz towarzyszenie w pierwszych próbach realizacji ról i zadań dorosłości.

	0-2/3	2/3-5/6	5/6-8/9	8/9-11/12	11/12-14/15	14/15-19/20
Rozwój	Rozwój dziecka Wczesne dzieciństwo	Rozwój dziecka Wiek przedszkolny	Rozwój dziecka Młodszy wiek szkolny	Rozwój dziecka Środkowy wiek szkolny	Rozwój nastolatka Wczesna faza dorastania	Rozwój nastolatka Późna faza dorastania
Opieka i wychowanie	Opieka i wychowanie Wczesne dzieciństwo	Opieka i wychowanie Wiek przedszkolny	Opieka i wychowanie Wczesny wiek szkolny	Opieka i wychowanie Środkowy wiek szkolny	Opieka i wychowanie Wczesna faza dorastania	Opieka i wychowanie Późna faza dorastania
Edukacja	Wczesna edukacja dziecka	Edukacja przedszkolna	Edukacja wczesnoszkolna	Edukacja szkolna Środkowy wiek szkolny	Edukacja szkolna i pozaszkolna Wczesna faza dorastania	Edukacja szkolna i pozaszkolna Późna faza dorastania

Seria przeznaczona dla rodziców i nauczycieli w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych, także dla pracowników żłobków, klubów dziecięcych, świetlic.

Publikacja przygotowana przez psychologów i pedagogów, pracowników czterech zespołów: Zespołu Wczesnej Edukacji Instytutu Badań Edukacyjnych w Warszawie, Instytutu Psychologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy oraz Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Wszystkich autorów łączy interdyscyplinarne, a jednocześnie systemowe i dynamiczne spojrzenie na rozwój, opiekę, wychowanie i edukację dzieci i młodzieży.